

Ennek az idejét is ki kell várni, ahogy az antifasizmusét – nyugtatom magam. Aztán megint felhorgad bennem az önkétely: nem vagyok én túl türelmes és túl engedékeny? De, az vagyok, gyakran kapom mostanában magam ezen.

Hiába a dühös leleplező szövegek, a vitriolos vitacikkek. Nem jön rájuk méltányos válasz, nem ezekből lesz a közös megértés. Itt is, ott is, ebben az ügyben és abban is ki kell várni a bukást. A nagy tanítómestert. Vagy okosabb, vagy öregebb lettem. Vagy csak egyszerűen tehetetlen. Nem tudom.

Kiváltképp bosszant a derűm, amivel a kételyeimet összefésülöm, az irónia, amivel a napi eróziót követem. Budapestről hazafelé hamar bejön a Radio Cultural, a román közmédia kulturális csatornája az autóban. Szvingkoncert megy élőben. Jammelés, közönség énekeltetése. Míves, klasszikus színvonalú zenei őrjöngés. A félig bánáti, félig afrikai Alice Francis énekesnő az est házigazdája, berlini, bukaresti vendégfellépők az est sztárjai. Alice mesél a temesvári gyerekeveiről, bájosan törí anyanyelvét, a bánáti románt. Lugosi Béla szülőföldjéről érkezik az éterbe. Hihetetlen torka van. Erős, játékos, tiszta, vicces. Telihold van, ahogy suhanok át a tájon, Budapestről Marosvásárhely felé. A Király-hágón, majd Csucsán, Boncza Berta birtoka után tánkra kelnek a fenyők a szvingre, az ezüstös fényben rázzák, rázzák. Lugosi Béla integethet vissza, egészen bizonyos.

Ha dédapánk, Drakula velünk, ki ellenünk? Hangozan együtt énekelek Alice-szal vezetés közben, Tbiliszitől Budapestig kinyílik a tér, az idő. Volt már ilyen, lesz még ilyen. De főleg lesz jobb! Egyszer valamikor.

Végel László

Aranykor Szerbiában

Október 5-én, szombat reggel feleségem azzal a kérdéssel ébresztett, hogy tudom-e, milyen nap van ma. Igen, tudom, 24 évvel ezelőtt lángokban állt a parlament épülete, aztán megbukott Slobodan Milošević, és Szerbiában fellángolt a remény, amely azonban Đinđić meggyilkolása után igen gyorsan lelohadt.

Több mint húsz év után a kormánypárt számos vezető beosztásban levő tisztségviselője közönséges puccsnak tartja az október 4-i tüntetéseket. A nemzeti frekvenciájú tévében a szélsőjobb pártok nagyapja, Vojislav Šešelj, a Szerb Radikális Párt elnöke a neves dátum alkalmával bejelentette, hogy báránypecsenyével és alkoholmentes borral ünnepelte Đinđić meggyilkolását, és a volt kormányfőt Hitlerhez hasonlította. A kormánypárt emberei nem tiltakoztak, az ellenzéki politikusok pedig csak morgolódtak. Csupán néhány magányos értelmiségi tiltakozott, ám az értelmiség java része hallgatott. Nem az a gond, hogy Šešelj megbotránkoztató nyilatkozatot tesz, hanem az, hogy a nemzeti frekvenciával rendelkező tévékben ilyesmi következmények nélkül elhangozhat.

Sokan ebből azt a következtetést vonják le, hogy minden a régiben maradt. Nem tartozom azok közé, akik szerint semmi sem változott. Szerbiában az életszínvonal sokat javult, jobban élünk, de megmaradtak a régi eszmei keretek, az értékrendek alig-alig módosultak. A Hágában elítélt háborús bűnösök az iskolákban kiselőadásokat tartanak a hazaszeretetről, emlékirataikat pedig kormánytámogatással adják ki. Šešelj pártja, a Szerb Radikális Párt összezsugorodott, vezetőinek és tagjainak többsége új pártot alakított, a Szerb Haladó Pártot, amely immár több mint tíz éve hatalmon van, és a hatalmas népszerűségnek örvendő Aleksandar Vučić a radikálisok egykori vezetőjéből a választásokat sorra nyerő, az ellenzékét ügyesen sakkban tartó államelnök lett. Šešelj elégedett lehet, hiszen nem csupán Szerbiában, hanem egész Európában, főleg Kelet-Közép-Európában erősödik a szélsőjobb.

Hasonló jellegű politikai tüntetésekre, mint amilyen a 24 évvel előtti volt, az utóbbi években szó sem lehet. Egyedül a Koszovó-kérdést is háttérbe szorító lítiumcsata tartja izgalomban a közvéleményt. A parlamentben ezekben a napokban vita folyt róla, amelyben kitértek arra is, hogy a kormányfő 1800 dollár értékű farmernadrágot visel, az egyik miniszter asszony öltözéke pedig 10 ezer dollár értékű. A képviselők hazugnak és hazaárulónak nevezték egymást.

Ebben a kérdésben a közvélemény megoszlik, igaz, a társadalom többsége, jó 60 százaléka ellenzi a lítium bányászását és feldolgozását. Mindössze 26 százaléka támogatja a kormányt. A többi polgár tanácstalan. A közvélemény-kutatók azt is feltárták, hogy a tömeg nem hisz a politikusoknak, csak a szakembereknek, ám a szakemberek között sincs egyetértés, Az Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia határozottan a lítiumbányászat ellen foglalt állást, viszont számos szakmai intézet szakemberei támogatják. Igaz, elismerik, hogy bizonyos kockázat létezik, de hozzáteszik, hogy a modern technológiának köszönhetően ez kiküszöbölhető. Mindezek után a parlament elvetette az ellenzéki pártok javaslatát, mely szerint be kell tiltani a lítium bányászatát. A Rio Tinto előtt szabad az út. Az amerikai, a németországi és a franciaországi nagykövetek sorra bizonygatják, hogy a lítiumnak köszönve Szerbia gazdasága felvirágzik.

Vučić elnök soha még nem kapott Nyugatról ekkora támogatást, mint ezekben a napokban. A nyugati politikusok többé nem feszegetik a demokrácia és a sajtószabadság kérdését, és azt sem veszik zokon, hogy Szerbia nem hajlandó szankciókat bevezetni Oroszországgal szemben. A lítium fontosabb. A tőke érdeke felülírja az emberi jogokat. Macron elnök egy belgrádi sajtóértekezleten Szerbia nagy barátjának nevezte magát. Elégedett lehet, hiszen a NATO-tagországokkal körülvett Szerbia ezekben a napokban 2,7 milliárd euró értékben 12 Rafale típusú szuperszonikus vadászbombázó repülőgépeket vásárolt Franciaországtól.

A parlamenti szavazás után az ellenzéki pártok bejelentették, hogy nem nyugodnak, és további akciókat terveznek. A legerősebb fegyverük az útlezárások lennének, mire a kormány bejelentette, hogy törvénymódosítással él, hazaárulás vádjával illetik és a legkeményebben büntetik nem csupán az ilyesféle tüntetéseken részt vevőket, hanem azokat is, akik az interneten

részvételre buzdítanak, vagy bejelentik a tüntetések helyét és időpontját. Az ellenzék szerint ezzel a törvénnyel Szerbia a rendőrállamok sorába lép. Vučić elnök viszont arra számít, hogy a tüntetések lelohadnak. Számítása nem alaptalan, hiszen a közvélemény-kutatók felmérése szerint a polgárok belefáradtak a tüntetésekbe. Ezt bizonyítja az is, hogy az utóbbi hetekben érezhetően csökkent a tiltakozók száma.

Mindezek után a kormánypártok biztosra veszik, hogy nem ismétlődik meg október 5. A mai ellenzéknek sokkal nehezebb a dolga, mint 24 évvel ezelőtt, ami mindenekelőtt a körülmények változásával magyarázható. A Milošević-korszak tele volt zűrzavaros politikai improvizációval. A zavarosban halászó oligarchák a Szerbia elleni gazdasági embargó miatt nem érezték biztonságban magukat. A háborús időkben megszerzett tőkét be kellett fagyasztani. Senki sem volt biztonságban, az oligarchák sem. A nagytőkések annak a rendszernek a foglyai lettek, amely létrehozta őket.

Milošević bukása után nem a társadalom, hanem a felső tízezer szabadult fel. A bankok külföldi kézbe kerültek. Sorra érkeztek a nyugati befektetők, akik az államtól külön szubvenciót kaptak. Csatlakoztak hozzájuk a kínai befektetők, akik hatalmas kölcsönökkel hozzájárultak a szerbiai infrastruktúra fejlesztéséhez. Olcsón felvásárolták az addig veszteséges állami cégeket. Az ő árnyékukban nagyobb biztonságra tett szert a helyi nagytőke, hiszen a nyugati és a kínai pénzvilág egyaránt jelentősen támogatja a szerbiai autokrata rendszer megszilárdítását. Szerbia valóban neutrális gazdaságpolitikát folytat. Udvarol a nyugati nagytőkének, kedveskedik a kínai kommunista vezetőknek, az iszlamista arab milliárdosoknak, s Oroszországgal minden akadály nélkül kereskedik. A rendszerváltás – akárcsak a többi volt szocialista országban – nemcsak politikailag történt meg, hanem a gazdasági életben is.

Ebben a helyzetben az új uralkodó osztály nem kívánja vissza azokat a zűrzavaros állapotokat, amelyek a Milošević-korszakot jellemezték. A nagytőkések csatlakoztak a kormánypártokhoz, vagy pedig keresik azoknak a kegyeit. A kulturális élet is radikálisan átformálódott. A kilencvenes években az ellenzékben az értelmiségiek vitték a vezető szerepet, de a nacionalista táborban is ők álltak az élen. A kilencvenes háborús években az értelmiségnek volt rangja, ma már nincs rá szükség. A volt ellenzéki értelmiség nagy része kivonult a közéletből, vagy pedig margóra került. A rendszerváltó értelmiség nem így álmodta meg a rendszerváltást. A nacionalisták egy része kiábrándult Vučićből, mert szerintük elárulta a nemzetet, és kiegyezett a koszovói albán vezetőkkel. A másik rész lelkesen lengeti a nemzeti zászlót, szerepe azonban minimális. Vučić biodíszletként használja őket. Helyettük fontos szerepet kapnak a celebek és a rangos sportolók, akik közül sokan komoly politikai tisztségre tettek szert. Egy-egy neofolk énekesnő fellépéséért a vidéki polgármesterek 50 ezer eurót fizetnek. Se szeri, se száma a drága koncerteknek. Belgrád polgármestere a hírneves vízilabdázó, Aleksandar Šapić lett. Novak Đoković, a világhírű teniszező Dodikkal való barátkozása lelkesíti a patriótákat. Egy-egy mondata a szerb dicsőségről többet nyom a latban, mint a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia álláspontja,

amelynek a lítiumbányászat veszélyéről szóló szaktudományos kiadványát Aleksandar Vučić államelnök és Ana Brnabić, a parlament elnöke hülyeségnek nevezte.

A nemzeti frekvenciával rendelkező tévéstudiókban uralkodik a giccs. Egymást érik az ízléstelen reality show-k. Nem csupán a demokrácia sorvad el, hanem a kultúra is súlyos vereséget szenved. Az értékes színházi előadások ismertetésére, komoly hangversenyek bemutatására, fontos könyvek bírálatára nincs műsoridő. A giccsáradatot egyedül a kormánypártok politikusainak interjúi szakítják meg. Vučić elnök kedvenc televíziója, a reality show-król elhíresült Pink televízió tulajdonosa, Željko Mitrović alapító-igazgató a napokban felavatta új palotáját, amelyen csak a hollywoodi filmekben látható. Az ünnepségen megjelentek a szerbiai politikai elit képviselői és a legrangosabb celebek. Egyikük ruhástól ugrott be a palota medencéjébe, ugyanúgy, mint a hollywoodi filmekben. Az ünnepség keretében Mitrovićot az Úrral hozták párhuzamba, ő pedig ünnepi beszédében elmondta, hogy nagyon jól érzi magát a Vučić által megteremtett aranykorban. Ezen már az egyébként kormánypárti Emir Kusturica filmrendező is felháborodott, az ember degradációjának nevezte. Ami sok, az sok. Mindez nem akadályozta meg Vučić elnököt, hogy külön ajándékot nyújtson át a harmincéves jubileumát ünneplő Pink TV tulajdonosának, az Úrnál is sikeresebb Mitrovićnak.

Az uralkodó osztály azért is érzi magát biztonságban, mert a családok jól emlékeznek a kilencvenes évek vergődésére és nyomorára. Ehhez képest az életszínvonal lényegesen javult, tehát úgy érzik, hogy van mit veszteniük. Gyakran hallom magánbeszélgetésekben, közéleti diskurzusban, a tévében, hogy csak ne legyen rosszabb. A nyugdíjak rendszeresen érkeznek, az üzletek ellátottak, akinek nincs elegendő pénze, az kimehet az újvidéki nejlonpiacra, ahol olcsón hozzájuthat a legkülönbözőbb leárazott nyugati cuccokhoz. Ez a piac Újvidék kultikus helye, Macron francia elnök újvidéki látogatása alkalmával a 021 rádió ankétot szervezett arról, hogy hová vezessék a francia elnököt. A válaszadók 80 százaléka szerint a nejlonpiacra tegyen látogatást, ott tudhatja meg legjobban, hová került. Újvidéken és más szerbiai városokban egyre-másra nyílnak a zálogházak és a sportfogadási irodák, nem számít, hogy az iskolák közelében. A szociális olló a legnagyobbak közé tartozik Európában. Évente 70 ezer fiatal vándorol ki Szerbiából. Ennek ellenére a lakosság 66 százaléka elégedett a helyzetével. A közvéleménykutatók adata meglepő, azonban a másik adat még nagyobb meglepetésnek számít. A kormány politikájával csak a megkérdezettek 19 százaléka elégedett. A két számadat közötti szakadék kifejezi a jelenlegi szerbiai bizarr közállapotot.